

Nood aan een robuust landschap en functionerende

*Dit is het onderwerp van het symposium
ingericht door Natuurpunt Oost-Brabant,
Regionale Vereniging Natuur en Landschap,
naar aanleiding van haar
jaarlijkse Algemene Vergadering.*

Binnen het werkingsgebied van onze regionale zijn rivieren met brede valleien aanwezig: Dijle, Demer, de Hagelandse Vallei (Winge/Motte), Gete en Velpe, en in elk van deze valleien hebben we belangrijke reservaatprojecten lopen. Langs deze rivieren vinden we steden zoals Leuven, Tienen, Aarschot en Diest waar telkens een actieve Natuurpunt-afdeling werkzaam is. In totaal heeft de vereniging meer dan 3500 ha natuurgebieden in de regio uitgebouwd. Biodiversiteit en het behoud/herstel van de ecologische en landschappelijke waarden vormen de essentie van onze missie. Nu willen we toekomstgericht denken en de band leggen met de uitdagingen die op ons afkomen vanwege de klimaatverandering.

Wat brengt het symposium?

Drie gerenommeerde wetenschappers gaan in op de vraag wat deze uitdagingen betekenen voor onze valleien en riviersystemen en op de economische waarde ervan voor de samenleving. Natuurpunt Oost-Brabant toont twee goede praktijkvoorbeelden: hoe van onderuit de aanpak van Natuurpunt tot een versterking van de biodiversiteit leidt en tegelijkertijd kansen geeft aan de riviersystemen om hun toekomstige rol te vervullen. De eerste case is deze van het succesvolle project De Groene Vallei als open ruimtegebied in de verstedelijkte driehoek Leuven, Brussel, Mechelen. De tweede is die van de Demer en Beneden-Dijle,

Water in de Demerbroeken tussen Zichem, Testelt en Averbode. Foto Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

valleisystemen

met het oog op klimaatbuffering en versterking van de biodiversiteit

waarvoor na vele jaren van actie en uitbouw van reservaten door onze vereniging een concrete toekomstvisie werd goedgekeurd. Over zeer grote delen van de vallei zal er meer ruimte komen voor de rivier en de waterberging, en die noodzakelijke waterberging zal gekoppeld worden aan een gedurfde natuurontwikkeling. Daarnaast werkt de vereniging in een ander deel van het Demerbekken, nl. in de Centraal-Hagelandse Vallei met Winge en Motte, aan de uitbouw van een valleisysteem met Europese natuurwaarden. In het kader van Life-Hageland gebeurden hier heel wat investeringen in duurzame natuur.

De vallei van de Gete, van de grens met Wallonië tot de grens met Limburg, zal aan bod komen op de Walk for Nature in Linter op 23 april 2017.

Het is duidelijk dat Natuurpunt Oost-Brabant, Regionale Vereniging Natuur en Landschap, het toekomstgericht denken rond de valleien tot in elke afdeling en in elke gemeente op de agenda wil plaatsen. Dit is een absolute noodzaak omwille van de uitdagingen waarvoor de biodiversiteits- én de klimaatcrisis ons stellen.

Rechts: Fietspad in de Demervallei.

Onder: Herstel van een vroeger gedempt ven op de donken (historische rivierduin) in Vorsdonk-Turfputten in de Demervallei in Gelrode (Aarschot) dankzij het door Europa gesteunde Life-project. Neerslagwater kan zo beter worden vastgehouden en infiltreren in de ondergrond. 'Vele kleintjes maken een groot' voor de waterberging. En voor de natuurwaarde van een streek geeft zo'n ingreep ook een enorm verschil.

Foto's Luc Vervoort

Dunbergbroek, nog een echt broek in de Hagelandse Vallei met hooilanden, waterpartijen en bos. Foto Luc Vervoort

De klimaatverandering is onmiskenbaar ingezet

De gemiddelde wereldtemperatuur stijgt. Het ijs op de Noordpool smelt in versneld tempo af en dat zal ongetwijfeld effecten hebben op de zeespiegel en de weersystemen. Wij zien bij ons vooral een wijziging in de neerslagpatronen en extremer weer: langdurige en toegenomen neerslag, hevige neerslagpieken, hittegolven en langere droogteperiodes. Dat leidt in Vlaanderen tot wateroverlast en tegelijkertijd tot verdroging, zelfs al valt bij momenten de regen met bakken uit de lucht.

Een brongerichte aanpak houdt het afremmen van de uitstoot van broeikasgassen en het terugdringen van het energieverbruik in. Zelfs in het meest optimistische scenario zullen echter veel milderende maatregelen noodzakelijk zijn om de gevolgen van de klimaatverandering op te vangen. Hierin kunnen natuur, en in het bijzonder levende rivieren en gezonde valleisystemen

Wateroverlast. Foto Luc Vervoort

een belangrijke rol spelen. Het Europees Milieugentschap verklaarde dat het inschakelen van natuur en water de beste en goedkoopste manier is om de leefbaarheid te garanderen bij de onvermijdelijke klimaatwijziging. Natuurbehoud en -herstel zijn op dit vlak belangrijke, kostenefficiënte verweermiddelen. Helaas blijft de achteruitgang van natuur en biodiversiteit in Vlaanderen schrikbarend hoog. De effecten van de klimaatverandering zullen des te groter zijn indien we er niet in slagen de natuur en de ecosystemen efficiënt te beschermen en te herstellen.

Een verstoorde waterhuishouding

De meeste stroomgebieden in Vlaanderen hebben een sterk verstoorde waterhuishouding en zijn ver verwijderd van hun natuurlijke toestand. Alluviale gebieden konden in het verleden tijdelijk blank staan. Alhoewel ze vandaag vaak drooggelegd en verhard zijn, kunnen we ze nog traceren aan de hand van hun typische toponiemen. De benamingen van 'wad', 'goor', 'broek', 'beemd', 'donk' enz. verwijzen allemaal naar voormalig waterrijke gebieden. Het toont aan dat er veel meer van dergelijke natte gebieden waren dan men vandaag zou kunnen vermoeden.

Veel problemen in het waterbeheer en de afname aan biodiversiteit hebben hun oorsprong in de ondoordachte ruimtelijke ordening en de chaotische ruimtelijke ontwikkeling van na de tweede wereldoorlog: uitzwerming van bebouwing tot in de valleien en in de natuurlijke overstromingsgebieden, verlies aan infiltratie door toename van de verharde oppervlakte (gebouwen, infrastructuur...), indijken en isoleren van overstromingsgebieden,

Bij zware wolkbreuken zijn de verharde fietspaden en de ruilverkavelingswegen kolkende beken die water van het plateau te snel afvoeren naar de vallei en de dorpskommen. Alleen ontharding in het landschap en verlaging van de afstroomsnelheid zowel door maatregelen in het landbouwgebied als binnen het bebouwd gebied kunnen een oplossing voor de toekomst bieden. Tijd voor een brongerichte aanpak, die verder gaat dan loutere vrijwilligheid. Zoutleeuw, 23 juli 2016. Foto Nicole Smeyers

Deze pracht krijg je bij aangepast beheer in harmonie met de waterhuishouding. Bosorchissen in Silsombos in de Groene Vallei. Foto Ewoud L'Amiral

drainage van natte gebieden voor landbouw, rechttrekking en kanalisatie van waterlopen. Het huidige landgebruik houdt zelden rekening met het fysische systeem en conflicteert zelfs met de natuurlijke waterhuishouding. Met als gevolg: groot biodiversiteitsverlies, aantasting van de ecosystemendiensten, erosie en wateroverlast. Die laatste zal nog verergeren door de toegenomen piekneerslag ten gevolge van de klimaatverandering.

Maar evenzeer door de te verwachten langere droogteperiodes. Daardoor zal Vlaanderen paradoxaal genoeg tegelijkertijd geconfronteerd worden met verdroging. Het regenwater wordt te snel afgevoerd langs riolen, grachten, kanalen en rivieren en te weinig vastgehouden. Die snelle afvoer veroorzaakt overstromingen. Doordat te weinig water wordt vastgehouden, sijpelt het onvoldoende in de bodem en worden onze belangrijke ondergrondse watervoorraden, die instaan voor de helft van ons drinkwater, niet aangevuld.

Veel te weinig natuur

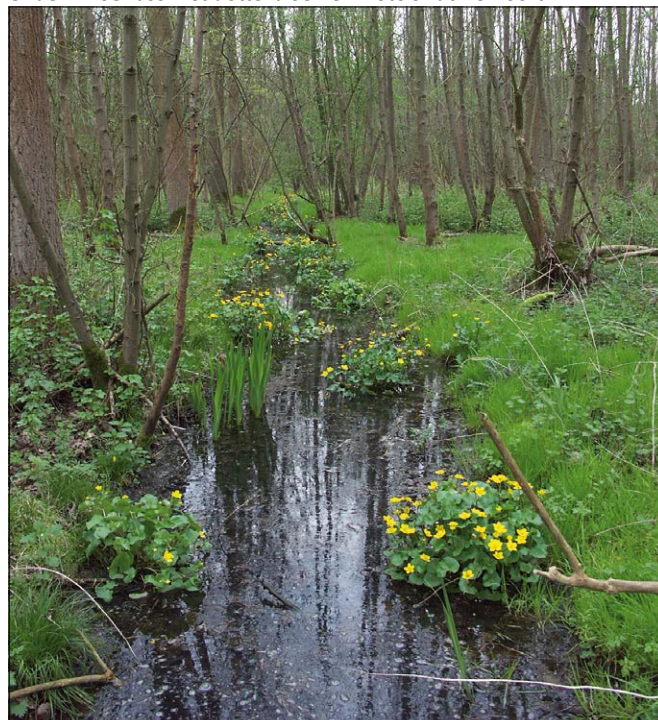
Vlaanderen blijft zeer natuurarm en de kwaliteit van die natuur is sterk aangetast door de dichtgeslibde ruimte ten gevolge van de hoge bevolkingsdichtheid, de grote verstedelijking en verspreide bebouwing, en door het intensief landbouwgebruik.

Ook al doen sommige soorten die hun leefgebied in de reservaten hebben het intussen beter, de achteruitgang van de biodiversiteit over de totale ruimte blijft schrikwekkend hoog, en de vooruitzichten zijn somber omwille van de verdere intensivering van het grondgebruik, het onzichtbare deken van pesticiden dat over het landschap ligt, de fragmentatie en genetische isolatie. Verwerven van natuur om haar veilig te stellen en verder te ontwikkelen, blijft nog altijd de meest effectieve strategie. De totale oppervlakte van natuurreservaten in Vlaanderen is weliswaar gegroeid, maar blijft te gering en de reservaten vaak te klein, te versnipperd om de biodiversiteit duurzaam in stand

Boven: Moerassprinkhaan.

Onder: Broekbos met dotterbloemen. Foto's Luc Vervoort

Waternijlief. Foto Luc Vervoort

Wat goed is voor de natuur, is goed voor de klimaatbuffering

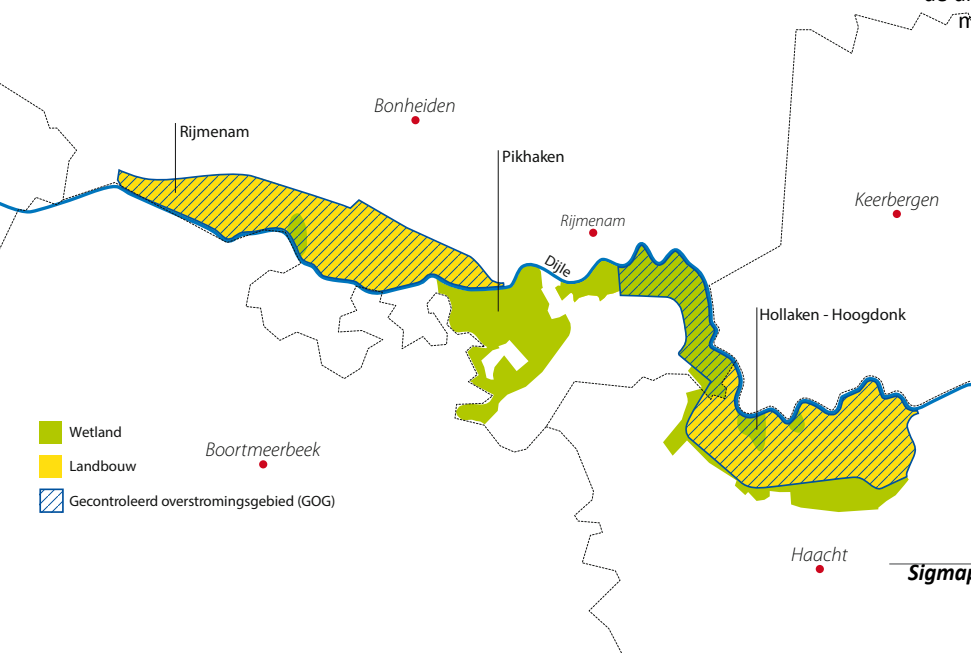
te houden. In onze valleien liggen de grootste kansen op het ontwikkelen van grote eenheden natuur die robuust genoeg zijn om ook in het klimaatverhaal relevant te zijn. De meeste natuurreservaten zijn trouwens in (grote of kleine) valleien gelegen omdat de natte gronden nu eenmaal minder interessant waren voor de landbouw en bebouwing. Buiten de reservaten blijft de natuur in Vlaanderen, zelfs bij planologische bescherming, in de feiten vogelvrij.

In het algemeen zorgt meer natuur onder de vorm van vegetatie voor meer opname van water door de bodem doordat het de waterafvoer vertraagt. Dank zij de verdamping en de transpiratie heeft vegetatie een regulerend effect op het lokaal klimaat. Tijdens periodes van grote warmte zorgt het voor verkoeling. Een gebied dat niet genoeg kan verdampen zal dus kwetsbaarder zijn voor de effecten van een hittegolf. Stedelijke gebieden en grootschalige landbouwgebieden warmer sneller en sterker op dan gebieden met bossen en moerassen of natte graslanden. Dat kan leiden

tot extra sterfgevallen en gewasschade. Dus ook hier luidt de dringende boodschap: zet in op vergroening en

meer natuurelementen. Van bossen en moerassen is ook genoegzaam geweten dat ze koolstof vastleggen en dus bescherming bieden tegen de klimaatverandering.

Maar de grootste winsten in het milderen en opvangen van de klimaatveranderingen liggen in natuurherstel en natuurontwikkeling in onze valleien. Natuur en biodiversiteit herstellen, betekent in dat geval het herstellen van de natuurlijke waterhuishouding. Dat houdt in dat de rivieren terug mogen meanderen en opnieuw overstromen in hun overstromingsgebieden zoals vroeger gebeurde, voor ze werden ingedijkt. Geef dus ruimte aan de rivier en beperk de waterberging niet tot kunstmatige

Sigmaplan Boven-Dijle

opvangbekkens die natuurvernietigend zijn. Bevorder de infiltratie door het ongedaan maken van drainering en door minder verharding ook buiten de vallei. Herstel de natte graslanden en kwelzones in de boven- en middenloop van de vallei, herstel ook de benedenstroomse moerassen en rivierhabitats. Dat vraagt om een gedurfde aanpak van natuurontwikkeling in de valleien, een aanpak die steeds dringender wordt nu ook de klimaatverandering zich doorzet.

Deze aanpak zorgt ervoor dat hele riviersystemen terug werken. Dat onze valleien opnieuw in staat zijn om water te bergen en te vertragen tijdens perioden van extreme neerslag. Daardoor krijg je een afvlakking van de piekdebieten, en dus van het overstromingsrisico. De natte graslanden, moerassen en moerasbossen hebben een natuurlijke sponsfunctie en leveren water naar benedenstrooms gebied in perioden van droogte. Ze leveren ook een bijdrage aan de zuivering van grond- en oppervlaktewater (en dus aan drinkwater). Natuurherstel in de valleien verhoogt de biodiversiteit spectaculair: vele soorten krijgen terug overlevingskansen of weten zich opnieuw te vestigen. En tenslotte: natuurlijke valleien verhogen de aantrekkelijkheid van het landschap en vormen een troef voor de zachte recreatie. Niets dan winst dus.

Een totaalaanpak

Dit pleidooi voor herstel van het waterbergend vermogen van de valleien mag er niet toe leiden de huidige natuurgebieden in de valleien te beschouwen als goedkope opvangbekkens. Vandaag stromen bij hevige regenval zoals we die gekend hebben in de zomer 2016, tonnen door pesticiden en meststoffen vervuilde modder van de akkers in de reservaten. Daarbovenop komt ook nog het vuile rioolwater van overstorten. Een ramp voor de natuur! Zo'n zware natuurvernietiging leidt tot het tegenovergestelde van wat nodig is om de waterhuishouding en de biodiversiteit te herstellen. Wat daarentegen nodig is, is een totaalaanpak: meer ruimte voor de rivier en natuur over de hele vallei en de hele gradiënt en niet hier en daar een compartimentje waar een reservaat gelegen is. Verder een ernstig erosiebeleid en ongedaan maken van de overstorten met ongezuiverd rioolwater. Pas dan kunnen de valleien voluit hun rol spelen in de mildering en opvang van én de biodiversiteitscrisis én de effecten van de klimaatverandering.

Door onaangepaste ploegrichting en verdwijnen van bermen stroomt bij zware wolkbreuken tonnen door meststoffen en pesticiden vervuilde modder van de akkers naar beneden.

Foto Luc Vervoort

Doorstroommoeras in de Velpevallei/Paddepoel in Bunsbeek, een zegen voor watergebonden fauna en flora én waterberging. Foto Archief JR